
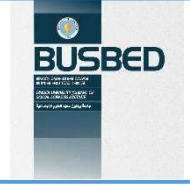

Makalenin Türü : Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi : 29.11.2021
Kabul Tarihi : 18.02.2022
 <https://doi.org/10.29029/busbed.1029744>

ÜNİVERSİTEDEKİ Z KUŞAĞI'NIN ENGELLİ BİREYLERE YÖNELİK TUTUMLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Behçet KALDIK¹

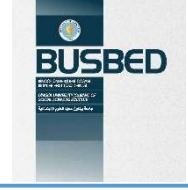
ÖZ

Tarihsel bağlamda, engelli bireylere yönelik toplumsal tutum ve algıların genellikle olumsuz olduğu görülmektedir. Ancak son zamanlarda engellilik kültürü ve politikalarındaki değişim, bu bağlamda olumlu bir atmosfer oluşturmaya başlamıştır. Engelli bireylerin eşit, tam ve bağımsız bir şekilde toplumsal katılım sağlamalarında, toplumsal sistemdeki diğer bireylerin engellilere karşı geliştirdikleri tutum ve davranışların yönü belirleyici olmaktadır. Dolayısıyla toplumdaki engelli olmayan bireylerin, engellilere yönelik tutumlarının belirlenmesi gerekmektedir. Özellikle nüfusun önemli bir kesimini oluşturan gençlerin engellilere yönelik tutumlarının bilinmesi önem arz etmektedir. Bu kapsamda araştırmanın amacı, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi'nde öğrenim gören Z Kuşağı'nın engelli bireylere yönelik tutumlarını belirlemektir. Araştırmada Kişisel Bilgi Formu ve Yetersizlikten Etkilenmiş Kişilere Yönelik Tutum Ölçeği kullanılarak 400 öğrenciden veri toplanmıştır. Veriler, SPSS aracılığıyla analiz edilmiştir. Ölçek puanları, genel olarak üniversiteli Z Kuşağı'nın engelli bireylere yönelik tutumlarının olumlu olduğunu ortaya koymuştur. Bu tutumların, öğrencilerin okudukları fakültelere göre farklılaştığı görülmektedir. Ancak tutumların, öğrencilerin diğer sosyo-demografik özelliklerine göre ise farklılaşmadığı saptanmıştır. Araştırmada elde edilen bulgular, bilimsel literatür ve sosyal model ekseninde tartışılmış ve bu sorunla ilişkili bazı önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Engelli bireyler, Engellilik, tutum, Z Kuşağı, Z Kuşağı'nın tutumları

¹ Bingöl Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, bkaldik@bingol.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-8671-2575>

Article Type : Research Article
Date Received : 29.11.2021
Date Accepted : 18.02.2022
 <https://doi.org/10.29029/busbed.1029744>

A RESEARCH ON THE ATTITUDES OF GENERATION Z AT UNIVERSITY TOWARDS INDIVIDUALS WITH DISABILITIES

Behçet KALDIK¹

ABSTRACT

In the historical context, it is seen that social attitudes and perceptions towards individuals with disabilities are generally negative. However, recently the changes at disability culture and policies have begun to create a positive atmosphere in this regard. The attitudes and behaviors of other individuals in the social system towards the disabled are decisive in the equal, full and independent social participation of disabled individuals. Therefore, it is necessary to determine the attitudes of non-disabled individuals in the society towards the disabled. Especially, it is important to know the attitudes of young people, who constitute a significant part of the population, towards the disabled. In this regard the purpose of this research is to analyze the attitudes of Generation Z, who are studying at Tokat Gaziosmanpaşa University, towards individuals with disabilities. The data in this research is obtained from 400 students by using Personal Information Form and the Attitude Scale towards People Affected by Disabilities. The data were analyzed with the SPSS. The scale scores revealed that the attitudes of the Z Generation at the university towards individuals with disabilities are generally positive. It is seen that these attitudes differ according to students' faculties. However, it was determined that the attitudes did not differ according to the other socio-demographic characteristics of the students. The datas obtained in the research were discussed in the axis of the scientific literature and social model and some suggestions related to this issue were made.

Keywords: Individuals with disabilities, disability, attitude, Generation Z, attitudes of Generation Z

¹ Bingol University, Faculty of Arts and Sciences, bkaldik@bingol.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-8671-2575>

1. GİRİŞ

Engelli bireylerin yaşam serüvenleri tarihsel olarak zorluklarla geçmiş, tarihin birçok döneminde başta zihinsel engelli bireyler olmak üzere, bireylerin yaşam hakları da kimi zaman ellerinden alınmıştır (Seyyar, 2006). Bireylerin yaşadıkları bu sorunların toplumsal ve zamansal düzlemde farklılık gösterdiği görülmektedir. Hatta aynı toplumda bile engelliliğe yönelik tutum ve davranışlar, zamana göre değişmiştir. Engelliliğe yönelik bu bakış açısının farklılaşmasının kaynağında, engellilik alanındaki hâkim ideolojik anlayış bulunmaktadır. Dolayısıyla hâkim ideolojik anlayış ekseninde engelli bireyler, Antik Çağ'dan itibaren tüm dönemlerde çeşitli sorunlar yaşamıştır.

Antik Çağ'da toplumsal düzlemde birbirinden farklı tutum ve davranışların mevcut olduğu görülmektedir. Bu dönemde hem Roma'da hem de Yunan'da kalıtsal engelleri olanlar öldürülürken, savaşlarda yeti yitimine uğrayan askerlere ise maaş bağlanmıştır. Orta Çağ'da ise engelli bireyler, kimi zaman cadı olarak görüldüğünden çeşitli cezalara maruz kalmış kimi zaman da doğaüstü güçlerle ele alınarak tedavi edilmeye çalışılmıştır. Orta Çağ'da engelli bireylerin tedavilerinde dini unsurların ve büyü'nün kullanılması, doğaüstü bir inancın varlığını göstermektedir (Braddock & Parish, 2011). Özellikle kilisenin etkin olduğu bu çağda engellilik, daha çok teolojik, doğaüstü ve metafizik bir eksende ele alınmıştır.

Rönesans'tan sonra Avrupa'da engelli bireylere yönelik bakış açısı değişmiş, bu dönemden sonra çeşitli tedavi yöntemleri uygulanmaya başlanmıştır. Bu çerçevede, engelliliğin kaynağı olarak artık doğaüstü güçler görülmemeye başlanmıştır. Dolayısıyla bu dönemden sonra engelliliğe dair bakış açısında bir anlayış değişikliğinin gerçekleştiği görülmektedir (Braddock & Parish, 2011). Özellikle Aydınlanma ile birlikte öne çıkan akıl ve bilim, engellilik anlayışında önemli değişikliklere neden olmuştur. Artık engelli bireylerin yaşamlarına, doktorlar ve bacıcılar gibi çeşitli profesyonel meslek grupları girmeye başlamıştır. Ayrıca gerçekleşen toplumsal dönüşümün neticesinde, sanayileşme ve kentleşme gibi yeni olgular öne çıkmış, sanayileşme ile beraber üretim sürecinde de çeşitli değişiklikler meydana gelmiştir.

Oliver (2011)'a göre engellilik, üretim sürecinde ve düşünce biçimindeki bir değişikliğin yanında, bu iki unsur arasındaki ilişkiyi de baz alan bir modelle ancak anlaşılabilir. Çünkü sanayileşme ile birlikte hem üretim süreci değişmiş hem de mevcut engellilik anlayışı değişmiştir. Sanayileşme, çalışma yaşamı noktasında engelli bireyleri toplumsal katılımın dışında bırakmıştır. Rekabete ve seri üretime dayalı olan sanayileşme, engelli bireyleri çalışma yaşamından izole etmiştir. Ayrıca sanayileşme ile birlikte çeşitli bedensel yetilerini kaybedenlerin oranı da giderek artmıştır. Dolayısıyla bir yandan engelli bireylerin sayısı artarken bir yandan da engelli bireylerin kentlerde yaşadıkları sorunlar artmaya başlamıştır. Engelli bireylerin kentsel yaşamda, özellikle mimari ve çevresel sorunlar yaşamaları, bazı kentleşme tartışmalarını da beraberinde getirmiştir. Bazı kuramcılar, kentleri yaşanan bu zorluklardan ve erişim sorunlarından dolayı, dışlayıcı sanayi toplumlarının bıraktığı miras olarak değerlendirmektedir (Gleeson, 2011). Aslında engelli bireyler, sadece kentlerde değil kırsal alanlarda da sorun yaşamaktadır. Bireylerin başta kentlerde olmak üzere kırsal alanlarda da yaşadıkları sorunlar, toplumsal yapıya göre farklılık göstermektedir. Söz konusu sorunlar, toplumsal tutum ve davranışlardan kaynaklanmaktadır. Bu minvalde, genellikle engelli bireylere yönelik toplumsal tutum ve davranışların olumsuz olduğu görülmektedir. Engelli bireyler, bu olumsuz tutum ve davranışlardan dolayı çeşitli sorunlar yaşamakta, dışlanmalara ve damgalanmalara maruz kalabilmektedir. Dolayısıyla mevcut çalışma, bu eksenden hareket ederek yapılmış, gençlerin bu konudaki tutum ve algıları belirlenmeye çalışılmıştır.

Konuyla ilgili bilimsel literatür incelendiğinde, çeşitli grupların engellilere yönelik tutumlarını inceleyen çalışmaların bulunduğu görülmektedir. Bu kapsamda ortaokul öğrencilerinin, lise öğrencilerinin, üniversite öğrencilerinin, öğretmenlerin, işverenlerin, üniversite çalışanlarının, hemşirelerin ve diğer sağlık çalışanlarının engelli bireylere yönelik tutumları çeşitli araştırmalarda incelenmiştir (Alptekin & Vural Batık, 2013; Campbell et al., 2003; Çelik vd., 2017; Çolak & Çetin, 2014; Çömez & Altan Sarıkaya, 2017; Gallego-Ortega & Rodríguez-Fuentes, 2021; Gedik & Toker, 2018; Kılıç & Çıtıl, 2019; Şahin & Bekir, 2016; Şahin & Cengiz, 2017; Tervo et al., 2004; Ünal & Yıldız, 2017). Dolayısıyla görüldüğü gibi üniversite öğrencilerinin tutumlarını inceleyen bazı araştırmalar da bulunmaktadır. Ancak bu araştırmaların büyük çoğunluğu, sadece bazı fakültelerde veya bölümlerde yapılmıştır. Ayrıca bu çalışmalardan hiçbirinin Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi öğrencileri örnekleminde yapılmadığı görülmektedir. Kültürel tanımlama biçimleri ve tutumlar, kolektif ve bireysel düzlemde farklılık göstermektedir. Bu yüzden, söz konusu örneklem üzerinden de bir araştırma yapma gereği duyulmuştur. Bu kapsamda mevcut araştırmada, öncelikle kavramsal ve kuramsal çerçeve ele alınmış, araştırmanın yöntemi açıklanmış daha sonra araştırmanın bulguları analiz edilmiş, tartışılmış ve değerlendirilmiştir.

1.1. Araştırmanın Amacı

Engellilere yönelik yaygın toplumsal ve kültürel tanımlama biçimleri, engellilerin yaşam koşullarını ve kendilik algılarını etkilemektedir. Başka bir ifadeyle, kültürel tanımlama biçimleri ne kadar olumsuz olursa, engellilerin

yaşadıkları güçlük ve engeller de o kadar ileri boyutta olumsuz olmaktadır. Ancak engellilere dair tutum ve davranışların, toplumun bütün katmanlarında aynı mecrada ilerlediğini söylemek güçtür. Çünkü toplum, birbirinden farklı grup ve kategorilerden oluşmakta; toplumda yaşları, konumları ve cinsiyetleri farklı olan bireyler bulunmaktadır. Toplumsal gruplar içinde ülkelerin geleceğini inşa etmede önemli bir fonksiyona sahip olan grup ise gençlerdir. Bu yüzden, Z Kuşağı olarak nitelendirilen ve özellikle üniversitede öğrenim gören gençlerin engelli bireylere yönelik tutumlarının nasıl olduğu hususu önem arz etmektedir. Söz konusu sorunsaldan yola çıkılarak, bu araştırmanın temel amacı da üniversitede öğrenim gören Z Kuşağı'nın engelli bireylere yönelik tutumlarını belirlemektir. Ayrıca tutumların, gençlerin bazı sosyo-demografik özelliklerine göre farklılaşp farklılaşmadığının incelenmesi de amaçlanmıştır.

1.2. Araştırmanın Önemi

Yirmi birinci yüzyılda evrensel ölçekte, bir yandan bireyler, zümreler ve toplumlar arasındaki eşitsizlikler artarken bir yandan da insan haklarına ve farklı kimlik kategorilerinin önemine yapılan vurgu artmaktadır. Ancak bu hak ve farklı kimlik vurgularına rağmen bazı dezavantajlı grupların yaşadıkları sorunlar devam etmektedir. Bu çerçevede, çeşitli dezavantajlar yaşayan yaygın gruplardan biri engelli bireylerdir. Bireyler, gündelik yaşam pratiklerinde ve toplumsal katılımında birçok engelleyici bariyerle karşılaşmaktadır. Söz konusu engelleyici bariyerler, genelde toplumsal düzlemde inşa edilmekte, özellikle toplumsal ön yargı ve olumsuz tutumların varlığı engellilerin yaşamını zorlaştırmaktadır. Toplumsal düzlemde deneyimlenen söz konusu problemler hasebiyle engelli bireylere dair tutumların incelenmesi önem arz etmektedir. Çünkü problemin elemine edilebilmesi ve bazı çözüm önerilerinin geliştirilebilmesi için öncelikle problemin ortaya konulması gerekmektedir. Bu noktada, geleceğin inşasında merkezi bir fonksiyona sahip olan eğitilmiş gençlerin engellilere ilişkin tutumlarının yönü önem arz etmektedir. Dolayısıyla mevcut çalışmanın, hem bu tutumların yönünü tespit etmede ve çeşitli önlemlerin alınmasında fonksiyonel olması hem de ilgili alan yazına katkı sunması beklenmektedir.

2. ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVESİ

2.1. Sosyal Teori Bağlamında Engellilik

Engelliliğe dair çeşitli tanım ve sınıflamaların, Batı'da İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkmaya başladığı görülmektedir (Burcu, 2007). Bu sınıflamalar, sosyal perspektif açısından önemli olmakla birlikte, engelli ve engellilik kavramları, tüm toplumlarda aynı şekilde açıklanmamıştır. Her toplum, farklı boyutları olan bu kavramlara, kendi koşulları ekseninde bazı açıklamalar getirme yoluna gitmiştir. Fakat son yıllarda çeşitli uluslararası kurum ve kuruluşların da etkisiyle evrensel ölçekte ortak bir anlayış gelişmeye başlamıştır. Birleşmiş Milletler tarafından 2006 yılında kabul edilmiş olan Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme'nin 1. Madde'sine göre "*Engelli kavramı diğer bireylerle eşit koşullar altında topluma tam ve etkin bir şekilde katılımlarının önünde engel teşkil eden uzun süreli fiziksel, zihinsel, düşünsel ya da algısal bozukluğu bulunan kişileri içermektedir.*"

Engellilik olgusu, genellikle farklı şekillerde sınıflandırılmakta, ancak yaygın olarak ortopedik engelli, görme engelli, işitme engelli, dil ve konuşma engelli, zihinsel engelli, ruhsal engelli ve süregen hastalık şeklinde sınıflandırılmaktadır. Her engel türünün kendine has çeşitli deneyimleri bulunmaktadır. Farklı bir ifadeyle, bireylerin karşılaştıkları engeller ve sorunlar farklılık gösterebilmekte; bireyler, toplumsal yaşamda başta bağımsız hareket etme, dışlanma ve toplumsal katılım olmak üzere birçok alanda sorun yaşamaktadır. Dolayısıyla engellilik alanında gelişmeye başlayan ortak anlayışa rağmen, engelli bireylerin deneyimledikleri sorunların evrenselliği de devam etmektedir. Bazı yeti yitimleri olan engelli bireylerin yaşadıkları sorunların asıl nedeni, bireylerin hareket durumlarının toplumsal olarak sınırlandırılmasıdır. Çünkü toplumsal yaşam, standart bir biçimde ve engelli olmayan bireylere göre dizayn edilmiştir (Köten & Erdoğan, 2014). Engelli bireylerin toplumsal yaşamda deneyimledikleri sorunlar, sadece erişim ve istihdamla ilgili değildir. Engelliler; eğitim, sağlık, toplumsal katılım, bağımsız hareket etme gibi toplumsal yaşamın birçok alanında sorun ve dezavantaj yaşamaktadır. Bu çerçevede, genelde toplumda acınacak ve hayır işlenecek bireyler olarak görülen engelliler, toplumsal çevrenin bu olumsuz tutum ve davranışlarıyla kendilerine ve ailelerine bakmaktadırlar. Dolayısıyla bireylerin yaşadıkları toplumda gerçek anlamda bir eşitliğin sağlanması da giderek güçleşmektedir (Schriner, 2011).

Engelli bireylerin yaşadıkları bu sorunların nedenlerini ortaya koyarak çözüm üretmeye ve engelliliği açıklamaya çalışan bazı engellilik modelleri bulunmaktadır. Ancak bu modeller içinde öne çıkan iki temel model, tıbbi model ve sosyal modeldir. Tıbbi model, engelliliği bireysel patolojiye indirgeyerek engelliliğin tedavi edilmesini benimsemektedir. Dolayısıyla klasik bilime dayanan bu model, engelliliği tıbbi bir alana hapsedmekte olup toplumsal koşulları göz ardı etmektedir. Sosyal model ise engellilik olgusunun toplumsal, siyasal ve kültürel bir ekseninde oluştuğunu savunmaktadır (Meşe, 2014). Bu modele göre bireylerin bazı yeti

yitimlerinin olması asıl engel nedeni değil; asıl engel nedeni, bireylerin önüne konulan ve toplumsal çerçevede inşa edilen engelleyici bariyerlerdir.

Sosyal modelin gelişmesi ile engellilik çalışmalarının akademik anlamda İngiltere'de ortaya çıkması arasında bir ilişki bulunmaktadır. Başlangıçta yeti yitimi olan kişilerin yaşadıkları sınırlılıkların kaynağında kapitalist üretim ilişkileri aranmaktaydı. Fakat son zamanlarda ise engelli bireylerin yaşadıkları sorunlar, toplumsal engellerin işleyişinde görülmektedir. Ayrıca toplumsal inşacı öğretiden etkilenen başka yaklaşımlar da ortaya çıkmıştır (Thomas, 2011). Bu bağlamda engellilik alanındaki sosyolojik açıklamalar, daha çok engelli bireylerin sosyal etkileşimlerini ve kimlik algılarını öne çıkartmaktadır. Toplumda engelli bireyler, yeti kaybı nedeniyle gündelik toplumsal pratiklerde bazı kısıtlılıklar yaşamaktadır. Dolayısıyla toplumsal sistem, bu kısıtlılıktan ötürü onları çeşitli şekillerde marjinalize etmektedir (Burcu, 2015). Toplumsal sistemin engelli bireylere yönelik oluşturduğu bu marjinalizasyon, dışlanma ve damgalanma gibi sorunları eksenine alan engellilik çalışmaları ise köklü bir geçmişe sahip değildir.

Yeni sayılabilecek bir çalışma alanı olan engellilik ile ilgili bazı kavramsal ve metodolojik tartışmaların son dönemlerde öne çıktığı görülmektedir (Köten & Erdoğan, 2014). Engellilik olgusunun sosyolojik bağlamdaki önemi ise ekonomik, siyasal ve sosyal koşulların, engellilerin yaşantısı bağlamında ortaya konulmasıyla öne çıkmıştır. Bu anlayış ekseninde, son zamanlarda birçok sosyolog, engellilik olgusunun sosyal teorisini geliştirmeye odaklanmıştır (Burcu, 2015). Ancak görece yeni bir çalışma alanı olan engellilik çalışmalarının, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de istenen düzeyde olmadığı ve çalışmaların çeşitli disiplinlerin çatısı altında yapıldığı görülmektedir. Bununla birlikte, Türkiye'de son yıllarda engellilik çalışmalarında ve politikalarında bir değişme söz konusu olmuştur. Bu noktada, çeşitli uluslararası örgütlerin düzenlemeleri ve engelli bireylere ait sivil toplum örgütlerinin talepleri de etkili olmuştur. Ayrıca hak temelli sosyal politikaların arttığı ve akademik çalışmaların da sosyal teori eksenine kaydığı görülmektedir (Bezmez vd., 2011). Dolayısıyla Türkiye'de engellilik çalışmalarının, artık sosyal bilimlerin şemsiyesi altında yapılmaya başladığı görülmektedir. Bu durum, engellilik olgusunun toplumsal çerçevede inşa edildiği anlayışıyla birlikte gün geçtikçe önem kazanmaktadır. Başka bir söylemle, engellilik çalışmaları, sosyal teori çerçevesinde önem kazanmakla beraber, evrensel bağlamda engellilik anlayışında gerçekleşmeye başlayan toplumsal ve siyasal dönüşüm de engellilerin lehine olmaya başlamıştır.

Yirmi birinci yüzyılda engelli bireylere yönelik algı, hem Türkiye'de hem de dünyada gittikçe olumlu yönde değişmekte; gelişen imkânlar, engelli bireylerin ailelerini de olumlu yönde etkilemektedir. Aileler, engelli üyelerin sosyalleşmeleri için daha bilinçli bir şekilde çabalamaktadır. Bilhassa ekonomik ve kültürel koşulları iyi olan aileler, daha avantajlı olmaktadır. Ancak her ne kadar engellilik olgusu, tüm zümrelerin ortak gerçekliği olsa da ekonomik ve kültürel anlamda dezavantajlı olan gruplarda daha da yaygındır (Doğan & Çitil, 2011). Çünkü bu grupların sorun ve engellerle mücadeledeki kaynakları daha sınırlıdır. Oysaki bireyler, hem maddi kaynaklara hem de maddi olmayan kültürel ve eğitsel kaynaklara eşit derecede erişim sağlayarak toplumsal katılım sağlama hakkına sahiptir.

Genel olarak engelli bireyler, engelleri ile birlikte toplumsal kabul görmek ve yapabildiklerini yapmak istemektedir. Ayrıca kimsenin tahakkümüne girmeden ve utanmadan yaşayabilecekleri bir dünyayı tahayyül etmektedir (Siebers, 2011). Söz konusu amaç ekseninde, gerek ulusal alanda gerekse de uluslararası alanda çeşitli yasal düzenlemeler yapılmıştır. Bu çerçevede, önemli bir düzenleme olan 1975 yılındaki, Engelli Bireylerin Hakları Beyannameesi ile engellilik bir insan hakları sorunu olarak görülmüş, engelli bireylerin uğradıkları ayrımcılık ve dışlanma bu düzenleme ile yasaklanmıştır (ÖZİDA, 2010). Ayrıca Birleşmiş Milletler tarafından 1993 yılında Engelli Bireyler için Fırsatların Eşit Hale Getirilmesi Üzerine Standart Kurallar, kabul edilmiştir. Özellikle engelli hareketinin baskısının bir sonucu olarak birçok ülke, medeni haklar konusunda da çeşitli yasal düzenlemeler yapmıştır (Shakespeare & Watson, 2011). Bir diğer önemli belge olarak, Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme, Birleşmiş Milletler tarafından 2006 yılında kabul edilmiş ve bu sözleşme 2008 yılında yürürlüğe girmiştir. Türkiye ise bu sözleşmeyi 2007 yılında imzalamıştır. Ayrıca Türkiye'de 2005 yılında kabul edilen 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun, engelli bireylerin temel hak ve özgürlüklerini güvence altına alan önemli bir yasal düzenlemedir. Bu kanun, bireylerin farklı alanlarda karşılaştıkları ayrımcı uygulamalarla mücadelede etkin bir fonksiyona sahiptir. Ancak engelli bireyler, pratikte halen çeşitli sorunlar yaşamaya devam etmektedir.

2.2. Tutumlar ve Engellilik: Bireysel ve Toplumsal Bariyerler

Dünya genelinde engelli bireylerin sayısı her geçen gün çeşitli nedenlerle artmakta, yapılan tahminlere göre dünyada yaklaşık bir milyar civarında engelli birey bulunmaktadır. Aynı şekilde, Türkiye'de de engelli bireylerin sayısı sürekli artmaktadır. Bu konudaki istatistikî bilgileri net bir biçimde ortaya koyan herhangi bir veri tabanı olmasa da 2002 yılında yapılan Türkiye Özürlüler Araştırması'na göre Türkiye'deki engelli nüfusun oranı %12,29'dur (DİE & ÖZİDA, 2009). Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı (DİE) ile Özürlüler İdaresi Başkanlığı (ÖZİDA) tarafından ortaklaşa yapılan bu çalışma, Türkiye'de engellilerle ilgili yapılan ilk kapsamlı çalışmadır.

Dolayısıyla toplam nüfus içinde yüksek bir orana denk gelen engelli bireylerin sayısı, toplumdaki diğer bireylerin onlara yönelik tutumlarının önemini ortaya koymaktadır.

Tutum kavramı, birçok disiplin tarafından ele alınmakta olup bu kavram, genel olarak bireylerin çevresindeki canlı veya cansız olan herhangi bir şeye karşı sahip olduğu eğilimi ifade etmek için kullanılmaktadır. Bireyler, yalnızca doğrudan deneyimledikleri şeyler hakkında tutum sahibi olmazlar; bireyler, dolaylı bir şekilde de tutum sahibi olabilmektedir. Dolayısıyla bu kavramın bireylerin sosyal davranışını ve sosyalizasyon sürecini açıklamada önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Çünkü tutumlar, hem bireylerin çevrelerine uyum sağlamalarına katkı sunmakta hem de bireylerin davranışlarını yönlendirmektedir (Baysal, 1981).

Tutum, doğrudan gözlemlenebilen bir kavram olmayıp bireylerin davranışlarından hareketle tespit edilebilir. Tutumların birbiriyle uyum içerisinde olan bilişsel, duygusal ve davranışsal diye üç ögesi bulunmaktadır. Başka bir ifadeyle, bireylerin çevrelerindeki bireylere veya objelere karşı sahip oldukları duyguları, düşünceleri ve davranışları belirli bir düzen ve devamlılık göstermektedir. Bu yüzden tutumlar, bireylerin algılama biçimlerini ve yaşamlarını etkilemektedir. Ayrıca tutumların güç dereceleri farklı olmakla birlikte, bir tutumun güçlü olması, o tutumun zor değişeceği anlamına gelmektedir (Çiçek, 2012). Bu durum, engellilere yönelik tutumlar için de aynı biçimde geçerli olup söz konusu tutumların güç derecesi belirleyici bir faktör olmaktadır. Üniversitede okuyan Z Kuşağı'nın engelli bireylere yönelik tutumları, farklı değişkenlerden etkilenmektedir. Nitekim tarihsel bağlamda genellikle toplumsal yapıda engelli olmayan bireylerin, engelli bireylere karşı tutum ve davranışlarının olumsuz olduğu görülmektedir. Bu olumsuz tutum ve davranışlar, genellikle sosyal ve kültürel bir çerçevede inşa edilmektedir. Bu noktada, toplumsal sistemin engellilere yönelik bakışının tespit edilmesi önem arz etmektedir. Zira bireyler, birçok alanda toplumsal ve kültürel etkenlerin neden olduğu çeşitli sorunlar yaşamaktadır. Deneyimlenen bu sorunların boyutu ve derecesi toplumsal farklılık göstermekle birlikte, söz konusu sorunlar, baskın engellilik kültürü ve paradigmasından önemli ölçüde etkilenmektedir.

Engelli bireylerin birçok alanda sorun yaşamalarının kaynağında toplumsal düzlemdeki ön yargılar ve stereotipler bulunmaktadır. Dolayısıyla bireyler, eğitim hizmetini almada, erişilebilirlikte ve kültürel aktivitelere katılımda çeşitli bariyerlerle karşılaşmaktadır. Engelli bireyler, aynı şekilde, sağlık ve siyaset gibi alanlarda da sorun yaşamaya devam etmektedir. Ayrıca bireylerin yaşam pratiklerinde önemli bir yere sahip olan etkenlerden biri de ekonomik alandaki imkânlardır. Ekonomik anlamda dezavantajlı olan engelliler, sadece çalışma yaşamına katılımda sorun yaşamamakta, çalışan bireyler de kariyer ilerlemesinde ve çalışma ortamında diğer bireylerin tutumlarından kaynaklı bazı sorunlar da yaşamaktadır. Yine fiziksel çevrenin genelde engelli bireyleri dikkate almadan standart şekilde tasarlanması, bireylerin birçok alana erişimini engellemekte ve bireyleri toplumsal katılımın dışında tutmaktadır.

Bireylerin deneyimledikleri bu sorun ve engeller, yalnızca onları etkilememekte, geniş bir kesimi etkilemektedir. Başka bir söylemle, engellilik olgusu, sadece engelli bireyleri kapsamamakta, aynı zamanda engelli bireylerin ailelerini de kapsamaktadır. Bu yüzden engellilik olgusu, geniş bir kesimi ilgilendirmektedir. Engelli bireylerin toplumsal sistemle bütünleşmeleri için toplumdaki diğer bireylerin engellilere yönelik tutum ve davranışlarının yönü önemlidir. Dolayısıyla engelli bireylere yönelik negatif tutumların tespit edilerek giderilmesi toplumsal bütünleşmeyi sağlamlaştırmaktadır. Bu çerçevede, toplumda engelliler konusunda bilişsel bir farkındalığın sağlanması gerekmektedir. Türkiye nüfusunun büyük oranda gençlerden oluştuğu düşünüldüğünde, Z Kuşağı'nın engellilere yönelik farkındalık, tutum ve algılarının yönü daha da önem kazanmaktadır (Ünal & Yıldız, 2017).

2.3. Z Kuşağı: Dijital Ağların Yansıması

Evrensel olarak dünya, bilimsel ve teknolojik alanda giderek daha hızlı bir dönüşümden geçmekte; bu durum, insanların sosyal yaşamlarını, etkileşimlerini ve karar mekanizmalarını etkilemektedir. İnsanların sosyal etkileşimde bulunmaları, sosyal birer aktör olmalarından kaynaklanmakla birlikte, bu etkileşim aynı zamanda insanların iyilik hallerini de etkilemektedir. Ancak son zamanlarda küresel çapta bu etkileşimin odağı, sosyal medya gibi yeni gelişen teknolojik mecralara kaymıştır (Kardaras, 2016). Yeni gelişen bu teknolojik alanlarla birlikte insanların yaşam tarzları ve zevkleri, daha çok birbirine benzemeye başlamıştır. Genel anlamda insanların benzer ekonomik, tarihi, kültürel ve çevresel koşullar içinde yaşamaları ve aynı teknolojik olanaklardan faydalanmaları, düşünce yapılarının ve seçimlerinin de birbirine benzemesine neden olabilmektedir (Dolot, 2018).

İnternet teknolojisinin 1990'lı yıllardan itibaren gelişmesi, evrensel bağlamda birçok dönüşümü de beraberinde getirmiştir. Bu ilerleme, daha sonraki yıllarda ivme kazanan iletişim teknolojisindeki gelişmelerle birleşince, gerçekleşen dönüşümün dinamik yapısı, yeni bir kuşak olarak Z Kuşağı'nı ortaya çıkartmıştır. Bahse konu kuşak, gelişen bilgisayar teknolojileri, akıllı telefonlar, internete erişimin kolaylaşması gibi gelişmeler sayesinde daha hızlı ve kolay bir biçimde bilgiye erişim sağlamakta; bu avantajlar, onu diğer kuşaklardan ayırmaktadır (Seemiller & Grace, 2017). Farklı bir söylemle, genellikle öğrenim gören Z Kuşağı gençleri, teknolojiyi aktif biçimde kullanarak diğer kuşaklardan farklılaştığı gibi tercihler noktasında da diğer kuşaklardan farklılık

göstermektedir. Bununla birlikte, bu kuşağın öğrenme stilleri de farklılık göstermekte, geleneksel öğretim yöntemlerinden ziyade, öğrencilerin aktif oldukları ve kendi çabalarıyla araştırma sürecine dâhil oldukları bir öğrenme stili öne çıkmaktadır (Shatto & Erwin, 2016).

Z Kuşağı, net kuşağı ya da dijital kuşak gibi farklı isimlerle anılan bu kuşak, genellikle 1990'lı yılların ortalarından 2010'lu yılların sonlarına kadar doğanları kapsamına almaktadır (Turner, 2015). Ancak ilgili literatürde Z Kuşağı'nı 2000'li yıllardan sonra doğanlarla başlatanlar da bulunmaktadır. Bu genç kuşak, genelde henüz öğrenim gören, çalışmayan veya yeni işgücü piyasasına girmiş olan gençleri temsil etmektedir (Dolot, 2018). Aynı zamanda bu kuşağı temsil eden gençlerin, genel olarak bilinçli birer tüketici oldukları söylenebilir (Beyaz, 2020). Ancak öte yandan, Z Kuşağı'nın aidiyet duygusu konusunda zayıf olması, çabuk vazgeçmesi ve daha çok bireysel hareket etmeye dönük bir tercihte bulunması söz konusudur (Taş vd., 2017). Şüphesiz her kuşağın karakteristik nitelikleri farklılık göstermekte, çünkü içinde yaşanılan toplumun ekonomik, kültürel ve teknolojik koşullarının etkisi söz konusu olmaktadır. Dolayısıyla sosyolojik bir nosyon olarak kuşağın toplumsal temelleri önemli olduğundan bu kavram, başta Mannheim olmak üzere birçok kuramcı tarafından sistemli bir biçimde incelenmiştir.

3. YÖNTEM

Çalışmanın bu bölümünde, öncelikle araştırmanın modeli, evreni ve örneklemini açıklanmıştır. Ardından veri toplama araçları ve verilerin analizleri hakkında bilgi verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Modeli

Nicel araştırma yöntemi kapsamında ilişkisel tarama modeli kullanılarak yapılan bu araştırma, üniversitede öğrenim gören Z Kuşağı'nın engelli bireylere yönelik tutumlarını belirlemeye çalışmakla birlikte, bu tutumların, öğrencilerin çeşitli sosyal ve demografik niteliklerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını da tespit etmeye çalışmaktadır. Bu çerçevede araştırmanın soruları aşağıdaki şekilde belirlenmiştir:

Üniversitede öğrenim gören Z Kuşağı'nın engelli bireylere yönelik tutumları nasıldır?

Bireylerin sahip oldukları tutumlar, onların sosyo-demografik özelliklerine göre farklılaşmakta mıdır?

3.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemini

Çalışmanın evrenini, 2020-2021 eğitim ve öğretim yılında Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi'nin çeşitli birimlerinde öğrenim gören 30.851 öğrenci oluşturmuştur. Çalışmanın örneklemini ise basit rastlantısal örneklem ile ulaşılan 408 öğrenci oluşturmuştur. Ancak hatalı ve eksik doldurulan 8 anket değerlendirme dışı tutulmuş, 400 anket değerlendirmeye alınmıştır.

3.3. Veri Toplama Araçları ve Süreci

Araştırmada verileri elde etmek için Kişisel Bilgi Formu ve Yetersizlikten Etkilenmiş Kişilere Yönelik Tutum Ölçeği (YEKYTÖ) kullanılmıştır. Araştırma verileri toplanmadan önce etik açıdan onay alınmış, daha sonra anket, gönüllü öğrencilere elektronik ortamda uygulanarak veriler toplanmıştır.

3.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Katılımcıların sosyo-demografik özelliklerini belirlemek için kullanılan Kişisel Bilgi Form'u 8 sorudan oluşmuştur. Yapılan literatür araştırması sonucunda oluşturulan bu form, katılımcıların yaş, cinsiyet, okuduğu birim, babanın eğitim durumu, annenin eğitim durumu, ailenin aylık geliri, engelli yakını olma durumu ve engelliler konusunda ders alma durumuyla ilgili sorulardan oluşmuştur.

3.3.2. Yetersizlikten Etkilenmiş Kişilere Yönelik Tutum Ölçeği (YEKYTÖ)

Araştırmada kullanılan Yetersizlikten Etkilenmiş Kişilere Yönelik Tutum Ölçeği, Yüker et al. (1970) tarafından geliştirilmiş olup engelli bireylere yönelik tutumları ölçmeyi amaçlamaktadır. Engel gruplarını ayırmayan ölçek, Özyürek (2006) tarafından Türkçe 'ye uyarlanmıştır. Toplam 20 maddeden oluşan ölçek, 6'lı likert tipli olup ölçek maddeleri, +3 (Tamamen katılıyorum) ile -3 (Kesinlikle katılmıyorum) aralığında puanlanabilmektedir. Söz konusu ölçeğin test-tekrar test güvenilirlik katsayısı .76 olarak tespit edilmiştir. Ayrıca ölçeğin 2, 5, 6, 11 ve 12. maddeleri ters şekilde puanlanmaktadır. Ölçekteki bütün maddeler toplandıktan sonra olumsuz değerleri ortadan kaldırmak amacıyla 60 puan eklenmektedir. Böylece ölçekten alınabilecek en yüksek puan toplam 120 olmaktadır. Ölçekteki toplam puanların yüksek olması, engelli bireylerin farklı algılanmadığını ve olumlu tutumları gösterirken, puanların düşük olması ise engelli bireylerin farklı algılandığını ve olumsuz tutumları göstermektedir.

Mevcut çalışma kapsamında ölçek puanlarının toplamı 61 ile 75 arasında olursa düşük düzeyde olumlu tutumları, 76 ile 90 arasında olursa orta düzeyde olumlu tutumları, 91 ile 105 arasında olursa yüksek düzeyde olumlu tutumları ve 106 ile 120 arasında olursa çok yüksek düzeyde olumlu tutumları ifade etmektedir. Ayrıca araştırmacı tarafından mevcut araştırmada kullanılan Yetersizlikten Etkilenmiş Kişilere Yönelik Tutum Ölçeği'nin Cronbach's Alfa güvenirlik katsayısı 0,742 olarak bulunmuştur. Bu sonuç, ölçeğin güvenilir olduğunu göstermektedir.

3.4. Verilerin Analizi

Araştırma verileri, SPSS 22 aracılığıyla analiz edilmiştir. Araştırmada elde edilen verilerin normal dağılım gösterip göstermediğini saptamak için normallik testi uygulanmıştır. Söz konusu bu testin sonucunda, çarpıklık ve basıklık değerleri ± 2 arasında bulunmuştur. Dolayısıyla ölçeğin normal dağılım gösterdiği saptandığından analizlerde parametrik testler kullanılmıştır. Güvenirlik testi yapılan ölçeğin tanımlayıcı istatistikleri frekans, yüzde ve ortalama kullanılarak değerlendirilmiştir. Ayrıca engelli bireylere yönelik tutumların sosyo-demografik özelliklere göre farklılaşp farklılaşmadığı test edilmiştir. Bu bağlamda, iki bağımsız grup karşılaştırmasında Bağımsız T Testi, ikiden fazla grup karşılaştırmasında Tek Yönlü Varyans Analizi kullanılmıştır. Tek Yönlü Varyans Analizi sonucunda fark elde edildiğinde ise farkın kaynağını bulmak için Post Hoc testlerinden Bonferroni kullanılmıştır. Araştırma verileri, %95 güven aralığında analiz edilmiş olup istatistiksel analizlerde anlamlılık düzeyi $p < 0.05$ olarak kabul edilmiştir.

4. BULGULAR

Bu çalışma, hem üniversitede öğrenim gören gençlerin engelli bireylerle ilgili tutumlarını hem de bu tutumların öğrencilerin kişisel özelliklerine göre farklılıklarını ortaya koymaya çalışmıştır. Dolayısıyla üniversitede okuyan Z Kuşağı'nın tutumlarını inceleyen araştırmanın bu bölümünde, başta katılımcıların sosyo-demografik özellikleri ve katılımcıların engelli bireylere yönelik tutumlarıyla ilgili betimsel istatistikler verilmiştir. Ardından belirlenen tutumların, kişilerin sosyo-demografik değişkenlerine göre farklılaşp farklılaşmadığı analiz edilmiştir. Farklılaşmanın tespitinde ikili gruplarda T Testi kullanılırken, ikiden fazla olan grupların karşılaştırılmasında ise ANOVA testi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular, ilgili bilimsel literatür ekseninde tartışılmış ve değerlendirilmiştir. Araştırmaya katılanların cinsiyet, fakülte, babanın eğitim durumu, annenin eğitim durumu, ailenin aylık geliri, engelli yakını olma durumu ve engelli bireylerle ilgili ders alma durumu gibi sosyo-demografik özellikleri Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Katılımcıların Sosyo-demografik Özelliklerine Göre Dağılımları

Değişkenler	Grup	N	%
Cinsiyet	Erkek	93	23,3
	Kadın	307	76,8
Fakülte	Meslek Yüksekokulları	106	26,5
	Fen Edebiyat Fakültesi	27	6,8
	İktisadi ve İdari Bil. Fak.	19	4,8
	Eğitim Fakültesi	170	42,5
	İlahiyat Fakültesi	28	7,0
	Sağlık Bilimleri Fakültesi	23	5,8
	Diğerleri	27	6,8
Babanın Eğitim Durumu	Okuryazar değil	7	1,8
	Okuryazar	12	3,0
	İlkokul mezunu	174	43,5
	Ortaokul mezunu	70	17,5
	Lise mezunu	95	23,8
	Ön lisans mezunu	15	3,8
	Lisans mezunu	22	5,5
Lisansüstü mezunu	5	1,3	
Annenin Eğitim Durumu	Okuryazar değil	36	9,0
	Okuryazar	15	3,8
	İlkokul mezunu	209	52,3
	Ortaokul mezunu	86	21,5
	Lise mezunu	43	10,8
	Ön lisans mezunu	8	2,0
	Lisans mezunu	2	0,5
Lisansüstü mezunu	1	0,3	

Tablo 1. devamı Katılımcıların Sosyo-demografik Özelliklerine Göre Dağılımları

Ailenin Aylık Geliri (TL)	0-1000	44	11,0
	1001- 1500	48	12,0
	1501- 2500	110	27,5
	2501-3500	101	25,3
	3501-5000	60	15,0
	5001-7000	27	6,8
	7001 ve üzeri	8	2,0
Engelli Yakının Varlığı Durumu	Var	150	37,5
	Yok	250	62,5
Engellilerle veya Engellilikle İlgili Ders Alma Durumu	Evet, aldım.	138	34,5
	Hayır, almadım.	262	65,5
Toplam		400	100,0

Araştırmaya katılan katılımcıların yaş ortalaması 20,49'dur. Katılımcıların cinsiyet dağılımlarına bakıldığında ise kadınların ağırlıklı olduğu (%76,8) görülmektedir. Fakülte bakımından da en çok Eğitim Fakültesi'nden (%42,5) katılım olurken, ikinci sırada Meslek Yüksekokulları (%26,5) gelmektedir. Meslek Yüksekokulları'ndaki bu oran, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi'ne bağlı bütün meslek yüksekokullarında öğrenim gören öğrencilerin toplamını ifade etmektedir.

Katılımcıların içinde doğup büyüdükleri ailenin eğitim ve kültür düzeyi, onların olay ve olguları algılama biçimlerini etkilemektedir. Bu yüzden, bireylerin anne ve babasının eğitim düzeyine bakılmıştır. Bu kapsamda, katılımcıların büyük çoğunluğunun babası ilkokul mezunu (%43,5) iken, bu durumu lise (%23,8) ve ortaokul mezunları (%17,5) takip etmiştir. Katılımcıların annelerinin de ağırlıklı olarak sırasıyla ilkokul (%52,3), ortaokul (%21,5) ve lise mezunu (%10,8) olduğu görülmüş olup katılımcıların %9'unun ise annesi okuryazar değildir. Katılımcı ailelerinin aylık gelirlerine bakıldığında ise %27,5'inin aylık geliri 1501 ile 2500 TL aralığında olduğu, %25,3'ünün de 2501 ile 3500 TL aralığında olduğu görülmektedir. Dolayısıyla katılımcıların ağırlıklı olarak düşük ve orta gelirli ailelere sahip oldukları belirlenmiştir. Ayrıca katılımcıların %62,5'i engelli bir yakını olmadığını ve %65,5'i de eğitimleri boyunca engellilerle ilgili herhangi bir ders almadığını belirtmiştir.

Tablo 2. YEKYTÖ'nün Tanımlayıcı İstatistikleri

	Madde Sayısı	Min.	Max.	Ortalama	Standart Sapma
Yetersizlikten Etkilenmiş Kişilere Yönelik Tutum Ölçeği	20	13,00	96,00	63,58	15,08

Yetersizlikten Etkilenmiş Kişilere Yönelik Tutum Ölçeği ile ilgili tanımlayıcı istatistikler Tablo 2'de verilmiştir. Katılımcıların YEKYTÖ'den aldıkları puanların ortalaması Tablo 2'de görüldüğü gibi 63,58 olup minimum değer 13, maksimum değer 96 ve standart sapma da 15,08 olarak bulunmuştur. Dolayısıyla elde edilen bulgular, genel olarak üniversitede okuyan Z Kuşağı'nın engellilere yönelik tutumlarının olumlu olduğunu göstermektedir. Ancak bu olumluluk, düşük düzeyde kalmaktadır. İlgili bilimsel literatür incelendiğinde, üniversitede okuyan gençlerin engellilere yönelik olumlu tutumlara sahip olduğunu ortaya koyan çalışmalar bulunmaktadır. Bu bağlamda araştırmada elde edilen bulgular, Campbell et al. (2003), Perry et al. (2008), Yıldırım Sarı vd. (2010), Ünal ve Yıldız (2017), Çakırer Çalbayram vd. (2018) ile Gedik ve Toker (2018) tarafından yapılan çalışmalarla örtüşmektedir. Ayrıca Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı (2009) tarafından yaptırılan "Toplum Özürlülüğü Nasıl Anlıyor" araştırmasının bulguları, genel olarak engellilere yönelik toplumsal tutumların olumlu olduğunu, özellikle gençlerin sahip olduğu tutumların daha çok olumlu olduğunu ortaya koymuştur.

Tablo 3. Katılımcıların Ölçek Puanlarının Bazı Değişkenlere Göre Karşılaştırılmasına İlişkin T Testi Sonuçları

Değişkenler	Grup	N	\bar{X}	SS	t	p
Cinsiyet	Erkek	93	65,19	15,21	1,174	0,241
	Kadın	307	63,09	15,03		
Engelli yakının varlığı durumu	Var	150	63,42	16,67	-,169	0,866
	Yok	250	63,68	14,08		
Engellilerle veya Engellilikle İlgili Ders Alma Durumu	Evet, aldım	138	63,63	15,76	,044	0,965
	Hayır, almadım	262	63,56	14,74		

* P<0.05

Araştırmaya katılım sağlayan bireylerin, YEKYTÖ puanlarının bazı değişkenlere göre karşılaştırılmasına ilişkin T Testi sonuçları Tablo 3'te sunulmuştur. Katılımcıların bazı sosyo-demografik özelliklerine göre ölçek puanlarını karşılaştırmak için Bağımsız T Testi uygulanmıştır. Yapılan analiz sonucuna göre, katılımcıların

engellilere yönelik tutumları, cinsiyet değişkeni bağlamında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($p>0.05$). Elde edilen bu bulgular, literatürdeki birçok çalışmayla örtüşmektedir. Bu bağlamda Şenel (1995), Tervo et al. (2004), Parasuram (2006), Çolak ve Çetin (2014), Çelik vd. (2017), Ünal ve Yıldız (2017), Çakırer Çalbayram vd. (2018) ile Kılıç ve Çıtlı (2019)'ın yaptıkları çalışmalarda da benzer biçimde ölçek puanları cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Ancak engelli bireylere yönelik tutumlarda cinsiyetler arasında puan farkının varlığını ortaya koyan çalışmalar da bulunmaktadır. Buna göre Perry et al. (2008), Şahin and Akyol (2010), Yıldırım Sarı vd. (2010), Şahin ve Cengiz (2017), Gedik ve Tokar (2018), Gallego-Ortega ve Rodríguez-Fuentes (2021) ile Yarımkaaya (2021)'nin çalışmaları, kadınların erkeklerden daha olumlu tutumlara sahip olduğunu ortaya koymuştur.

Tablo 3'e bakıldığında, katılımcıların engelli yakını olması durumuna göre ölçek puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık görülmemektedir ($p>0.05$). Bu bulguya benzer biçimde Şenel (1995), Parasuram (2006), Yıldırım Sarı vd. (2010), Şahin ve Bekir (2016), Çelik vd. (2017), Gedik ve Tokar (2018) ile Kılıç ve Çıtlı (2019)'ın yaptıkları çalışmalarda da anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Ancak literatürde engelli yakını olması ile ölçek puanları arasında anlamlı fark bulan çalışmalar da bulunmaktadır (Çolak & Çetin, 2014). Öte yandan, katılımcı öğrencilerin üniversite eğitimleri süresince, engellilik veya engellilerle ilgili herhangi bir ders alıp almadıklarına göre de ölçek puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0.05$).

Tablo 4. Katılımcıların Ölçek Puanlarının Bazı Değişkenlere Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Değişkenler	Grup	N	\bar{X}	SS	F	P	Bonferroni
Fakülte	Meslek Yüksekokulları (1)	106	57,84	13,80	4,363	0.000*	4>1
	Fen-Edebiyat Fakültesi (2)	27	64,22	19,35			
	İktisadi ve İdari bilimler Fak. (3)	19	62,15	15,09			
	Eğitim Fakültesi (4)	170	66,80	14,92			
	İlahiyat Fakültesi (5)	28	66,14	13,62			
	Sağlık Bilimleri Fak. (6)	23	65,65	11,76			
	Diğerleri (7)	27	61,77	14,69			
Babanın Eğitim Durumu	Okuryazar değil	7	72,28	3,86	0,653	0.712	
	Okuryazar	12	64,66	16,22			
	İlkokul mezunu	174	64,13	14,81			
	Ortaokul mezunu	70	63,81	14,50			
	Lise mezunu	95	62,46	16,51			
	Ön lisans mezunu	15	63,13	16,07			
	Lisans mezunu	22	59,86	12,52			
Lisansüstü mezunu	5	65,60	15,08				
Annenin Eğitim Durumu	Okuryazar değil	36	66,22	13,88	0,693	0.678	
	Okuryazar	15	65,80	14,42			
	İlkokul mezunu	209	63,58	15,12			
	Ortaokul mezunu	86	61,73	13,82			
	Lise mezunu	43	63,86	17,97			
	Ön lisans mezunu	8	67,62	18,82			
	Lisans mezunu	2	66,00	12,72			
Lisansüstü mezunu	1	45,00	.				
Ailenin Aylık Geliri (TL)	0-1000	44	66,93	14,98	1,464	0.189	
	1001- 1500	48	65,14	13,93			
	1501- 2500	110	62,32	15,26			
	2501-3500	101	65,39	15,21			
	3501-5000	60	61,23	15,33			
	5001-7000	27	60,81	14,79			
	7001 ve üzeri	8	57,12	15,01			

* $p<0.05$

Katılımcı bireylerin, ölçek puanlarının bazı değişkenlere göre karşılaştırılmasına ilişkin Tek Yönlü Varyans analizi sonuçları Tablo 4'te verilmiştir. Katılımcıların bazı sosyo-demografik özelliklerine göre YEKYTÖ puanlarını karşılaştırmak için ikiden fazla grup karşılaştırılmasında One-Way ANOVA testi kullanılmıştır. Yapılan analiz sonucunda, öğrencilerin okudukları fakülte değişkenine göre ölçek puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark saptanmıştır ($p<0.05$). Söz konusu farkı yaratan grubu bulmak amacıyla Bonferroni testi kullanılmıştır. Bonferroni testi sonucunda, Eğitim Fakültesi'nde okuyan öğrencilerin ölçek puanlarının, Meslek Yüksekokulları'nda okuyan öğrencilere göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Başka bir ifadeyle, Eğitim Fakültesi'nde okuyan öğrencilerin engelli bireylere yönelik tutumları, Meslek Yüksekokulları'nda okuyan öğrencilere göre daha olumludur. Dolayısıyla Eğitim Fakültesi'nde okuyan öğrencilerin puan ortalaması $\bar{X}=66,80\pm 14,92$ iken Meslek Yüksekokulları'nda okuyan öğrencilerin puan ortalaması ise $\bar{X}=57,84\pm 13,80$ 'dir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin ölçek puanları arasında, anne ve babalarının eğitim durumlarına göre ise anlamlı bir farklılık görülmemiştir ($p>0.05$). Üniversite öğrencilerinin tutumları üzerine yapılan Gedik ve Toker (2018)'in çalışması da mevcut bulgularla örtüşmektedir. Katılımcı öğrencilerin ailelerinin aylık gelirlerine göre de ölçek puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>0.05$). Bu bulgular, Şahin ve Bekir (2016) ile Ünal ve Yıldız (2017)'in araştırmalarının sonuçlarıyla örtüşmektedir. Ancak Parasuram (2006) aylık geliri yüksek olan katılımcıların daha olumlu tutumlara sahip olduklarını bulmuştur.

5. TARTIŞMA ve SONUÇ

Bu araştırma, üniversitede okuyan Z Kuşağı'nın engelli bireylere yönelik tutumlarını belirlemeyi amaçlamakla birlikte ayrıca araştırma, belirlenen tutumların katılımcıların çeşitli sosyo-demografik değişkenleri açısından farklılaşıp farklılaşmadığını da ortaya koymayı amaçlamıştır. Araştırmanın bulguları, genel olarak öğrencilerin engelli bireylere yönelik tutumlarının olumlu olduğunu ortaya koymuştur. Ancak söz konusu tutumların olumluluk düzeyinin düşük olduğu görülmüş olup tutumların olumluluk düzeyinin yükseltilmesi gerektiği düşünülmektedir. Araştırmanın bu bulgusu, ilgili bilimsel literatürle paralellik göstermektedir. Bu bağlamda, Ünal ve Yıldız (2017) ile Perry et al. (2008) de çalışmalarında engellilere yönelik olumlu tutumların varlığını ortaya koymuşlardır.

Araştırma bulguları, katılımcıların engellilere yönelik tutumlarının cinsiyet değişkeni açısından anlamlı bir biçimde farklılaşmadığını ortaya koymuştur. Bu bulgu, Tervo et al. (2004) ve Çakırcı Çalbayram vd. (2018)'nin bulgularıyla örtüşmektedir. Ancak engellilere yönelik tutumların, cinsiyet değişkenine göre değiştiğini ortaya koyan çalışmalar da bulunmaktadır. Gedik ve Toker (2018) ile Gallego-Ortega ve Rodríguez-Fuentes (2021) çalışmalarında kadınların erkeklerden daha çok olumlu tutumlara sahip olduklarını belirlemişlerdir. Ayrıca araştırmada, katılımcı gençlerin tutumlarının, engelli bir yakınlarının olup olmaması durumunu göre de farklılaşmadığı saptanmıştır. Bu saptama, genel olarak ilgili bilimsel literatürü desteklemektedir. Dolayısıyla elde edilen bu sonuç, Parasuram (2006) ile Şahin ve Bekir (2016)'in çalışmalarındaki bulgularla örtüşmektedir.

Araştırmanın analiz sonuçları, katılımcı tutumlarının, öğrencilerin üniversite eğitimleri sürecinde engellilik olgusu veya engelli bireylerle ilgili ders alma durumlarına göre anlamlı derecede farklılaşmadığını ortaya koymuştur. Üniversitede okuyan öğrencilerin engellilere yönelik tutumlarını inceleyen Şahin ve Bekir (2016)'in çalışması da bu bulguyu desteklemektedir. Farklı bir söylemle, katılımcılar arasında üniversite eğitimleri sürecinde engelli bireylerle veya engellilik olgusuyla ilgili herhangi bir ders aldığı beyan edenlerin puan ortalaması ile herhangi bir ders almadığını beyan edenlerin puan ortalaması birbirine yakındır. Söz konusu iki grup arasında istatistiksel bağlamda anlamlı bir farkın olmaması, üniversitede öğrenim gören gençlerin engellilerle ilgili belirli farkındalık ve bilgi düzeyine sahip olmasından kaynaklanmış olabileceği düşünülmektedir. Öte yandan araştırma sonuçları, üniversiteli Z Kuşağı'nın engellilere ilişkin tutumlarının, bireylerin okudukları fakülte veya yüksekokula göre farklılaştığını ortaya koymuştur. Bu bağlamda, Eğitim Fakültesi'nde okuyan öğrencilerin tutumları, Meslek Yüksekokulları'nda okuyan öğrencilerin tutumlarından daha olumludur. Söz konusu olan bu durumun iki temel nedeni olduğu düşünülmektedir. Birinci neden, Eğitim Fakültesi'nde okuyan öğrencilerin engellilik konusunda daha çok zihinsel farkındalığa ve bilgi donanımına sahip olması, ikinci neden ise Eğitim Fakültesi'ndeki ders müfredatında engellilerle ilgili konu veya derslerin olmasıdır. Alan yazında ölçek puanlarının fakülte değişkenine göre değiştiğini gösteren ve araştırmanın bulgularını destekleyen çalışmalar bulunmaktadır. Bu kapsamda, Yıldırım Sarı vd. (2010) ile Ünal ve Yıldız (2017)'in çalışmaları sayılabilir.

Son olarak araştırma bulguları, katılımcı tutumlarının anne ve babalarının eğitim durumları açısından farklılaşmadığını ortaya koymuştur. Bu bulgu, Gedik ve Toker (2018)'in üniversite öğrencilerinin tutumları üzerine yaptıkları çalışmanın bulgularıyla paralellik göstermektedir. Buna ilaveten, araştırmada katılımcıların engelli bireylere yönelik tutumlarının, ailelerinin aylık gelirlerine göre de değişmediği belirlenmiştir. Belirlenen bu bulguya benzer bir bulgu, Şahin ve Bekir (2016) ile Ünal ve Yıldız (2017)'in çalışmalarında da ortaya konulmuştur.

Özetle, üniversitede okuyan Z Kuşağı'nın genel anlamda engelli bireylere yönelik tutumlarının olumlu olduğu görülmüştür. Ancak bu olumluluk düzeyinin düşük olduğu ve sınırdaki kaldığı belirlenmiştir. Dolayısıyla belirlenen tutumların bu olumluluk düzeyinin yetersiz kaldığı ve mutlak biçimde yükseltilmesi gerektiği düşünülmektedir. Öte yandan, katılımcı gençlerin tutumlarının cinsiyete, engelli yakını olma durumuna, engellilik veya engellilerle ilgili ders alma durumuna, anne-babanın eğitim düzeyine ve ailenin aylık gelirine göre anlamlı şekilde farklılaşmadığı görülmüştür. Ancak tutumların, katılımcıların okudukları fakülteye veya yüksekokula göre farklılaştığı, bu farklılığın ise Eğitim Fakültesi'nde okuyan gençler ile Meslek Yüksekokulları'nda okuyan gençler arasında olduğu belirlenmiştir. Başka bir ifadeyle, Eğitim Fakültesi'nde okuyan öğrencilerin engellilere yönelik tutumları, Meslek Yüksekokulları'nda okuyan öğrencilerin tutumlarından daha olumludur. Tutumların olumlu olması, hem engellilerin sosyal içermelerini kolaylaştırmakta

hem de yaşam doyumlarını artırabilmektedir. Zira bireyler, genellikle olumsuz tutum ve ön yargılardan ötürü çeşitli sorunlar yaşamakta ve toplumsal katılımın dışında kalmaktadır.

Engelli bireylere yönelik bireysel ve toplumsal tutumların olumlu olması, onların yaşamlarını kolaylaştırmakta ve toplumsal katılmalarını artırmaktadır. Dünya ölçeğinde çeşitli nedenlerle niceliksel olarak her geçen gün artan engelli bireylerin sayıları, Türkiye’de de sürekli artmaktadır. Sayıları sürekli artan engelli bireylerin deneyimledikleri sorunlar da aynı paralelde artmaktadır. Her ne kadar mevcut çalışma dahil birçok çalışma, gençlerin engellilere yönelik tutumlarını genel anlamda olumlu ölçse de engellilerin dışlanma, acınma, yük olarak görülme, damgalanma ve ayrımcılığa uğrama gibi toplumsal ön yargı ve tutumlardan kaynaklı çeşitli sorunlar yaşadıklarını ortaya koyan çalışmalar bulunmaktadır (Arıkan, 2001; Beckett, 2011; Bucuka, 2019; Burcu, 2007; Burcu, 2011; Kaldık, 2021; O’grady et al., 2004; Tobias & Mukhopadhyay, 2017). Ancak son yıllarda evrensel çerçevede engellilere yönelik temel paradigmanın değişmeye başladığı görülmektedir. Yıllarca engelliliği bireysel bir patoloji ve anomali olarak gören tıbbi engellilik modeli, yerini engelliliği toplumsal ve kültürel bariyerlerle açıklayan sosyal modele bırakmaya başlamıştır. Söz konusu bu paradigmatik dönüşüm bireysel, toplumsal ve yasal eksende engelliliğe dair bakış açısını olumlu etkilemiştir. Ayrıca engelliliğe yönelik tutumların olumlu yöne evrilmesinde, uluslararası kuruluşların çalışmalarının önemli etkisi olmuştur. Bununla birlikte, son yıllarda Türkiye’de sosyal politikaların önemsenmesi ve engellilik mevzuatının yeni bir anlayışla düzenlenmesi, toplumsal düzlemde olumlu bir atmosferin inşa edilmesinde fonksiyonel olmuştur.

Engelli bireyler, tarihsel anlamda bütün toplumlarda ve çağlarda başta dışlanma, damgalanma, acınma ve yük olarak görülme olmak üzere çeşitli sorunlar yaşamıştır. Özellikle ekonomik, siyasal ve toplumsal düzlemde yaşanan sorun ve engeller, bireyleri toplumun dışına iterek yaşam pratiklerini güçleştirmiştir. Sorunun kaynağına inildiğinde, bireysel ve toplumsal ön yargılar ve stereotiplerin hegemonyası göze çarpmaktadır. Dolayısıyla bireylerin deneyimledikleri sorunların kaynağını teşkil eden olumsuz tutum ve değerlendirmelerin tespit edilerek çeşitli önlemlerin alınması gerekmektedir.

Engelli bireylerin toplumsal yaşama tam, bağımsız ve eşit bir şekilde katılım sağlaması açısından, bireysel ve toplumsal tutumların olumlu olması bir gereklilik olup özellikle ülkenin geleceğini inşaada fonksiyonel olan gençlerin sahip oldukları olumlu tutumların önemi belirgin biçimde öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, farklı bilgi ve iletişim olanaklarıyla yetişen Z Kuşağı’nın engelli bireylere yönelik tutumlarının olumlu olması, engellilerin yaşamlarını kolaylaştırmakta ve toplumsal katılmalarına katkı sunmaktadır. Bu nedenle, üniversitede öğrenim gören gençlerin engellilere dair tutumlarının olumluluk düzeyini artırmak ve zihinsel farkındalıklarını yükseltmek için üniversite yönetiminin konuya ağırlık vermesi ve engelli öğrenci birimlerinin daha fonksiyonel olması önem arz etmektedir. Bu durumun yanı sıra üniversitelerdeki bütün öğretim elemanlarının ve idari personelin engellilik hususundaki farkındalıklarını artırmaya dönük bazı çalışmaların yapılması gerekmektedir. Ayrıca engelli öğrencilerin diğer öğrencilerle iletişimlerini güçlü kılacak ve onları bir araya getirecek çeşitli faaliyetlerin organize edilmesi, hem diğer öğrencilerin engelli öğrencileri tanımalarına olanak tanımakta hem de ön yargıların elemine edilmesine katkı sağlamaktadır. Son olarak, özellikle sosyal ve beşeri bilimler alanındaki bölüm ve programların ders müfredatlarına engellilikle ilgili konu veya derslerin eklenmesinin ve öğrencilerin çeşitli kanallarla bilgilendirilmesinin, tutum ve davranışların olumlulaştırılmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Alptekin, S., & Vural Batık, M. (2013). Özel eğitim bölümü öğrencilerinin yetersizlikten etkilenmiş kişilere yönelik tutumlarına özel eğitim dersinin etkisi. *e-International Journal of Educational Research*, 4(4), 18-34. [Erişim Tarihi: 15.05.2021], <http://www.e-ijer.com/tr/download/article-file/89797>
- Arıkan, Ç. (2001). Aile ve özürllük: 'Görme Özürllük Derneği' üye özürllü aileleri üzerine bir araştırma. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 1(1), 45-60.
- Baysal, A. C. (1981). Sosyal psikolojide tutumlar. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 121-138. [Erişim Tarihi: 23.05.2021], <https://arastirmax.com/en/system/files/dergiler/2057/makaleler/10/1/arastirmax-sosyal-psikolojide-tutumlar.pdf>
- Beckett, A. E. (2011). Toplumsal gerçekleri anlamak: Geç modernlik koşullarında sakat hareketini kuramsallaştırmak. D. Bezmez, S. Yardımcı ve Y. Şentürk (Der.), *Sakatlık çalışmaları: Sosyal bilimlerden bakmak* içinde (ss. 415-434). Koç Üniversitesi Yayınları.
- Beyaz, R. (2020). Z Kuşağı tüketicilerin kişilik özellikleri ve bilinçli tüketim eğilimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 8(22), 51-75.
- Bezmez, D., Yardımcı, S., & Şentürk, Y. (2011). Giriş. D. Bezmez, S. Yardımcı ve Y. Şentürk (Der.), *Sakatlık çalışmaları: Sosyal bilimlerden bakmak* içinde (ss. 17-25). Koç Üniversitesi Yayınları.
- Braddock, L. D., & Parish, S. L. (2011). Sakatlığın kuramsal tarihi. D. Bezmez, S. Yardımcı ve Y. Şentürk (Der.), *Sakatlık çalışmaları: Sosyal bilimlerden bakmak* içinde (ss. 101-186). Koç Üniversitesi Yayınları.
- Bucuka, Y. (2019). Engelliler, din ve sosyal dışlanma. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(18), 899-929.
- Burcu, E. (2007). *Türkiye'de Özürllü Birey Olma, Temel Sosyolojik Özellikleri ve Sorunları Üzerine Bir Araştırma*. Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Burcu, E. (2011). Türkiye'deki Engelli Bireylere İlişkin Kültürel Tanımlamalar: Ankara Örneği. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 28(1), 37-54.
- Burcu, E. (2015). *Engellilik Sosyolojisi*. Anı Yayıncılık.
- Campbell, J., Gilmore, L., & Cuskelly, M. (2003). Changing student teachers' attitudes towards disability and inclusion. *Journal of Intellectual and Developmental Disability*, 28(4), 369-379. Doi: 10.1080/13668250310001616407
- Çakırır Çalbayram, N., Aker, M. N., Akkuş, B., Durmuş, F. K., & Tutar, S. (2018). Sağlık bilimleri fakültesi öğrencilerinin engellilere yönelik tutumları. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 7(1), 30-40.
- Çelik, F., Terkeş, N., Uslular, E., Şahin, Ö., Savaş, L., Karateke, A., Duygun, G., & Kahraman, H. (2017). Hemşirelerin işleme engelli bireylere yönelik tutumlarının belirlenmesi. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 20(4), 244-253.
- Çiçek, C. (2012). *İkna'nın Yapısı: Süreç, Araç ve Yöntemleriyle*. Eğitim Kitabevi.
- Çolak, M., & Çetin, C. (2014). Öğretmenlerin engelliliğe yönelik tutumları üzerine bir araştırma. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 29(1), 191-211.
- Çömez, T., & Altan Sarıkaya, N. (2017). Hemşirelik fakültesi öğrencilerinin engelli bireyleri damgalamaya ilişkin düşünceleri ve uygulamaları. *G.O.P. Taksim E.A.H. JAREN*, 3(3), 145-152.
- Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı & Özürllük İdaresi Başkanlığı (2009). *Türkiye Özürllük Araştırması 2002* (2. Baskı). Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası.
- Doğan, İ., & Çitil, M. (2011). Engelli çocuk ve ergenlere sosyolojik bir yaklaşım. A. Kulaksızoğlu (Ed.), *Engelli çocuk ve ergenlerin hakları el kitabı* içinde (ss. 27-44). Çocuk Vakfı Yayınları.
- Dolot, A. (2018). The characteristic of Generation Z. *e-mentor*, 2(74), 44-50, <http://dx.doi.org/10.15219/em74.1351>
- Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmenin Onaylanması Hakkında Karar (2009). *T. C. Resmi Gazete*, 27288, 14 Temmuz 2009.
- Gallego-Ortega, J. L., & Rodríguez-Fuentes, A. (2021). Teaching attitudes towards students with disabilities. *Mathematics*, 9(14), 1637. <https://doi.org/10.3390/math9141637>
- Gedik, Z., & Toker, H. (2018). Üniversite öğrencilerinin engelli bireylere yönelik tutumları ve sosyal beğenirlik düzeyleri. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 8(1), 111-116.
- Gleeson, B. (2011). Teknoloji sakatlayıcı kentin üstesinden gelebilir mi? D. Bezmez, S. Yardımcı ve Y. Şentürk (Der.), *Sakatlık çalışmaları: Sosyal bilimlerden bakmak* içinde (ss. 363-384). Koç Üniversitesi Yayınları.
- Kaldık, B. (2021). *Engellilik, Sosyal Dışlanma ve Başa Çıkma Stratejileri*. Nobel Bilimsel Eserler.
- Kardaras, N. (2016). Generation Z. *Scientific American Mind*, 27(5), 64-69.
- Kılıç, E., & Çitil, R. (2019). Üniversite hastanesindeki doktor ve hemşirelerin engellilere yönelik uygulamalar konusundaki farkındalıkları ve engellilere yönelik tutumları. *TJFMPC*, 13(2), 129-141. Doi: 10.21763/tjfmpe.569484

- Köten, E., & Erdoğan, B. (2014). *Engelli gençler, sosyal dışlanma ve internet*. İstanbul Gelişim Üniversitesi Yayınları.
- Meşe, İ. (2014). Engelliliği açıklayan sosyal model nedir? *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 14(33), 79-92.
- O'grady, A., Pleasence, P., Balmer, N.J., Buck, A., & Genn, H. (2004). Disability, social exclusion and the consequential experience of justiciable problems. *Disability & Society*, 19(3), 259-272.
- Oliver, M. (2011). Sakatlık ve kapitalizmin yükselişi. D. Bezmez, S. Yardımcı ve Y. Şentürk (Der.), *Sakatlık çalışmaları: Sosyal bilimlerden bakmak* içinde (ss. 209-225). Koç Üniversitesi Yayınları.
- Özürlüler İdaresi Başkanlığı (2009). *Toplum özürlülüğü nasıl anlıyor*. ÖZİDA.
- Özürlüler İdaresi Başkanlığı (2010). *Özürlülüğe dayalı ayrımcılığın ölçülmesi araştırması*. ÖZİDA.
- Özyürek, M. (2006). *Engellilere yönelik tutumların değiştirilmesi*. Kök Yayıncılık.
- Parasuram, K. (2006). Variables that affect teachers' attitudes towards disability and inclusive education in Mumbai, India. *Disability & Society*, 21(3), 231-242, Doi: 10.1080/09687590600617352
- Perry, Tara L., Ivy, M., Conner, A., & Shelar, D. (2008). Recreation student attitudes towards persons with disabilities: considerations for future service delivery. *Journal of Hospitality, Leisure, Sport and Tourism Education*, 7(2), 4-14.
- Schriner, K. (2011). Sakatlık çalışmaları perspektifinden sakat istihdamı sorunları ve politikaları: bir uluslararası yaklaşım. D. Bezmez, S. Yardımcı ve Y. Şentürk (Der.), *Sakatlık çalışmaları: Sosyal bilimlerden bakmak* içinde (ss. 269-298). Koç Üniversitesi Yayınları.
- Seemiller, C., & Grace, M. (2017). Generation Z: Educating and Engaging the Next Generation of Students. *About Campus*, 22(3), 21-26. doi:10.1002/abc.21293
- Seyyar, A. (2006). *Özürlülere adanmış sosyal politika yazıları*. Adapazarı Büyükşehir Belediyesi.
- Shakespeare, T., & Watson, N. (2011). Farkı yaratmak: Sakatlık, siyaset ve tanınma. D. Bezmez, S. Yardımcı ve Y. Şentürk (Der.), *Sakatlık çalışmaları: Sosyal bilimlerden bakmak* içinde (ss. 387-414). Koç Üniversitesi Yayınları.
- Shatto, B., & Erwin, K. (2016). Moving on from millennials: preparing for Generation Z. *The Journal of Continuing Education in Nursing*, 47(6), 253-254. doi:10.3928/00220124-20160518-05
- Siebers, T. (2011). Teoride sakatlık: Toplumsal inşacılıktan bedenini yeni gerçekliğine. D. Bezmez, S. Yardımcı ve Y. Şentürk (Der.), *Sakatlık çalışmaları: Sosyal bilimlerden bakmak* içinde (ss. 81-98). Koç Üniversitesi Yayınları.
- Şahin, H., & Cengiz, İ. (2017). Üniversite personelinin işyerinde engelliye yönelik tutumlarının belirlenmesi. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(2), 473-481.
- Şahin, H., & Akyol, A. D. (2010). Evaluation of nursing and medical students' attitudes towards people with disabilities. *Journal of Clinical Nursing*, 19(15-16), 2271-2279. Doi: 10.1111/j.1365-2702.2009.03088.x
- Şahin, H., & Bekir, H. (2016). Üniversite öğrencilerinin engellilere yönelik tutumlarının belirlenmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 20(3), 767-779.
- Şenel, H. G. (1995). Yetersizliğe sahip kardeşi olanlarla, olmayanların yetersizliğe yönelik tutumları ve kaygı düzeyleri yönünden karşılaştırılması. *Özel Eğitim Dergisi*, 2(1), 33-39.
- Taş, H. Y., Demirdöğmez, M., & Küçüköğlü, M. (2017). Geleceğimiz olan Z Kuşağının çalışma hayatına muhtemel etkileri. *OPUS -Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 7(13), 1031-1048. DOI: 10.26466/opus.370345
- Tervo, R. C, Palmer, G., & Redinius, P. (2004). Health professional student attitudes towards people with disability. *Clinical Rehabilitation*, 18(8), 908-915.
- Thomas, C. (2011). Sakatlık kuramı: Kilit fikirler, meseleler ve düşünürler. D. Bezmez, S. Yardımcı ve Y. Şentürk (Der.), *Sakatlık çalışmaları: Sosyal bilimlerden bakmak* içinde (ss. 31-50). Koç Üniversitesi Yayınları.
- Tobias, E. I., & Mukhopadhyay, S. (2017). Disability and Social exclusion: experiences of individuals with visual impairments in The Oshikoto and Oshana Regions of Namibia. *Psychology and Developing Societies*, 29(1), 22-43.
- Turner, A. (2015). Generation Z: Technology and social interest. *The Journal of Individual Psychology*, 71(2), 103-113. DOI: <https://doi.org/10.1353/jip.2015.0021>
- Ünal, V., & Yıldız, M. (2017). Üniversite gençliğinin engellilere yönelik tutumlarının incelenmesi: Sivas örneği. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 57, 341-358. <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS7010>
- Yarımkaya, E. (2021). Planlı davranışlar teorisi çerçevesinden beden eğitimi öğretmenlerinin özel gereksinimli öğrencilere yönelik tutum ve görüşlerinin incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 36(3), 562-578. Doi: 10.16986/HUJE.2020058708
- Yıldırım Sarı, H., Bektaş, M., & Altıparmak, S. (2010). Hemşirelik öğrencilerinin engellilere yönelik tutumlarının belirlenmesi. *Yeni Tıp Dergisi*, 27(2), 80-83.
- Yuker, H. E., Block, J. R., & Youinng, J. H. (1970). *The Measurement of Attitudes toward Disabled Persons*. Human Resources Center.

ÇALIŞMANIN ETİK İZİNİ

Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

Etik kurul izin bilgileri

Etik değerlendirmeyi yapan kurul adı: Bingöl Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu

Etik değerlendirme kararının tarihi: 07.05.2021

Etik değerlendirme belgesi sayı numarası: E.15429

ARAŞTIRMACININ KATKI ORANI

Yazarın araştırmaya katkı oranı %100'dür.

ÇATIŞMA BEYANI

Araştırmada herhangi bir kişi ya da kurum ile finansal ya da kişisel yönden bağlantı bulunmamaktadır. Araştırmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.